

Lisans Öğrencilerinin Mutluluk ve Dindarlık İlişkisi: Kırıkkale Üniversitesi Örneği

Latif ÖZTÜRK¹

İsa Gürkan MERAL²

Suat Serhat YILMAZ³

Öz

Din, tartışmasız olarak insanlık tarihi üzerinde etkili olan ve toplumların gidişatını, yaşam tarzlarını, kültürlerini etkileyen en önemli olgulardan biridir. Bu nedenle bu olgunun insanın mutluluğu üzerindeki etkisi akademik çevrelerce de araştırma konusu yapılmaktadır. Diğer yandan, bu alanda yapılmış mevcut çalışmalar farklı sonuçlar vermektedir. Bu çalışmanın amacı daha önce başka ülkeler için yapılmış ölçeklerden faydalanılarak Kırıkkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin maneviyatları ve mutlulukları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla anket formu oluşturulmuştur. Formda, mutluluğu ölçmede literatürde sıkça kullanılan ve hazır ölçeklerden olan Oxford Mutluluk Ölçeği (Oxford Happiness Questionnaire) ve Sahin-Francis İslami Tutum Ölçeği (Sahin-Francis Scale of Attitude toward Islam) kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 420 öğrenciye anket uygulanmıştır. Bu anketlerin 127'si kontrol değişkenleri aracılığıyla analiz dışı bırakılmış ve örneklem çapı 293 olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçları ise dindarlık ile mutluluk arasında istatistiksel olarak bir ilişkinin olmadığına işaret etmektedir.

AnahtarKelimeler:Mutluluk, Dindarlık, Oxford Mutluluk Ölçeği, ÜniversiteÖğrencileri

The Relationship between Happiness and Religiosityfor Undergraduate Students: A Case of Kırıkkale University

Abstract

The religion is the one of important phenomena affecting on the history of humanity unarguably, setting the course of societies, determining their life styles and cultures. For this reason, the effect of this phenomenon on the happiness of man has become also the focus of the research in academic circles. On the other side, the recent studies done in this field have brought out contentious results. The aim of this study is to investigate the relationship between happiness and religiosity of the undergraduate students studying in the Faculty of Economics and Administrative Sciences in Kırıkkale University by utilizing from the scale used in the studies having made in other countries. To this end, a questionnaire is created and Oxford Happiness Questionnaire and Sahin Francis Scale of Attitude toward İslam, available and often used in the literature to measure happiness, are utilized from. In the scope of the study, a questionnaire is made to four hundred and twenty students. The one hundred and twenty-seven of these questionnaires are put out of analysis through control variables. Finally, two hundred and ninety-three are determined as sample size for this study. The result of the analysis points out that there is not statistically relationship between the religiosity and happiness.

Key Words: Happiness, Religiosity, Oxford Happiness Questionnaire , Undergraduate Students

¹Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü.

²Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü.

³Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü..

1. Giriş

Din tartışmasız olarak insanlık tarihine yön veren ve toplumların gidişatını, yaşam tarzlarını, kültürlerini etkileyen en önemli olgulardan biridir. Bu olgu, toplumsal olarak bakıldığında devletlerin yasaları, kültürleri, ticaretleri, savaşları yada barışları gibi birçok faktör üzerinde etkili olurken, bireysel olarak bakıldığında ise bireylerin kişisel ilişkilerini, yaşam tarzlarını, kararlarını, hayata bakış açılarını, hayat tatminlerini ve nihayetinde mutluluklarını etkilemektedir. Bu noktada, bu olgunun hayatta mutluluk arayışında olan toplumların ve bireylerin üzerindeki etkisinin araştırılması, felsefecilerin, sosyologların ve psikologların araştırmalarının odağı olmuştur. Bu kavram bizatihi insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmakla birlikte her bir bireye bu kavramın ne olduğu hakkında sorular sorulduğunda farklı cevaplar alınmaktadır. Her birey mutluluğu hissetmesine rağmen tanımlamakta zorluk çekmektedir. Bu zorluk yıllar boyunca bu alanda araştırma yapan filozofların, psikologların önüne engeller çıkarmıştır. Örneğin; Sokrates mutluluğu, bilgelik, adalet, dindarlık, cesaret ve itidal gibi beş erdeme dayandırırken, bir hayatın sonucu olarak tanımlamış; Platon ise mutluluğa peşinden gidilerek ulaşılabileceğine inanmıştır (Barrie, 2012: 5). İlahi dinler tarafından Tanrı'ya adanmışlığın sonucu olarak tanımlanmakta olan bu kavram aynı zamanda hayatın belli bir döneminde elde edilen hazla, keyifle, tatminle ya da negatif duyguların yokluğu ile de tanımlanabilmektedir (Sillick vd., 2016: 116).

Bu çalışmada Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin maneviyatları ve mutlulukları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla anket formu oluşturulmuş, mutluluğu ölçmede literatürde sıkça kullanılan ve hazır ölçeklerden olan Oxford Mutluluk Ölçeği(Oxford Happiness Questionnaire) kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 420 kişiye anket uygulanmış, bu anketlerden 127'si kontrol değişkenleri aracılığıyla analiz dışı bırakılmış ve örneklem çapı 293 olarak belirlenmiştir. Çeşitli istatistiksel yöntemlerden faydalanılan bu çalışmanın ilk bölümünde bireylerin kişisel ve demografik bilgileri alınmış, ikinci bölümde bireylerin mutluluk derecelerinin ölçülmesinde 29 adet sorudan oluşan ve kişilerin sorulara verdiği cevapları 1-6 aralığında kodlayan 'Oxford Mutluluk Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Bu anket, her bir kişinin sorulara verdiği cevapların ortalamasını alarak bireyler için bir mutluluk skorunun oluşturulmasına imkân sağlamaktadır. Üçüncü bölümde, bireylerin dini tutumlarını ölçmede kullanılan, diğer dinler için oluşturulmuş örneklerinden yola çıkarak İslam dinine uyarlanmış Sahin-Francis İslami Tutum Ölçeği (Sahin ve Francis (2002)) kullanılmıştır. Çalışmada betimsel ve çıkarımsal

istatistiklere yer verilmiş, bağımsız örneklem t- testi, Mann Whitney Testi, korelasyon analizi ve varyans analizi yardımıyla mutluluk ile dindarlık arasındaki ilişki incelenmiştir.

2. Literatür Taraması

Literatürde bu alanda birçok çalışma yapılmış olup mutluluk ve dindarlık arasındaki ilişkinin ölçülmesinde kullanılan anketler ve bu anketleri geliştiren araştırmacıların önemli bir bölümü aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 1: Kullanılan Anket, Ölçek ve Endeksler

Anketin, Ölçek ve Endeks İsmi	Çalışmalar
Sahin- Francis İslami Tutum Ölçeği (SFIS) (Sahin- Francis Scale of Attitude toward İslam)	Sahin ve Francis (2002)
Katz-Francis Yahudiliğe Yönelik Tavrı Ölçeği (KFSAJ) (Katz-Francis Scale of Attitude toward Judaism)	Francis ve Katz (2007)
Francis Hristiyanlığa Yönelik Tavrı Ölçeği (FHAS) (Francis Scale of Attitude Towards Chistianity)	Francis ve Stubs (1987)
Oxford Mutluluk Ölçeği (OHQ) (Oxford Happiness Questionnaire)	Hills ve Argyle (2002)
Depresyon – Mutluluk Ölçeği (DHS) (Depression - Happiness Scale)	Joseph ve Lewis (1998)
Hayatın Amacı Testi (PIL) (Purpose in Life Test)	Crumbaugh (1968)
Oxford Mutluluk Envanteri (OHI) (Oxford Happiness Inventory)	Argyle vd. (1989)
Kendini Gerçekleştirme Endeksi (ISA) (Index of Self-Actualisation)	Jones and Crandall (1986)
Özel Mutluluk Ölçeği (SHS) (Subjective Happiness Scale)	Lyubomirsky ve Lepper (1999)
Dünya Değerler Anketi (WVS) (World Values Survey)	Inglehart vd. (2000)
Eysenck Kişilik Anketi (EPQ) (Eysenck Personality Questionnere)	Eysenck ve Eysenck (1987)

Kaynak : (French ve Joseph, 1999:3 ve Francis vd. 2014:82)

Lite bu ilişkiler incelerken, mutluluğun ölçülmesinde Oxford Mutluluk Ölçeği(Oxford Happiness Questionnaire),Öznel Mutluluk Ölçeği (Subjective Happiness Scale), Oxford Mutluluk Endeksi (Oxford Happiness Index) ve Dünya Değerler Anketin (World ValuesSurvey)'de bireylerin hayat tatminlerine ilişkin sorulara verdikleri cevaplar kullanılmaktadır. Dindarlığın ve dine karşı yakınlığın ve tavrın ölçülmesinde ise Yahudiliğe ve Hristiyanlığa yönelik olarak hazırlanmış, birçok dile ve dine uyarlanmış Katz-Francis Ölçekleri(Katz-Francis Scales)'nden faydalanılmaktadır. Diğer taraftan bireylerin mutlulukları; yaş, cinsiyet ve diğer özelliklere bağlı olarak da değişebilmektedir. Bu nedenle çalışmalarda diğer değişkenlerinde bu ilişki üzerindeki etkileri göz önüne alan Eysenck

Kişilik Anketi gibi anketlerden de yararlanılmaktadır. Bu çalışmalarda; bireyler mutluluğunu açıklarken, onların kişisel özellikleri de kontrol altında tutmaktadır.

Bu alanda yapılmış ve konuyla doğrudan ilgisi olduğu düşünülen çalışmalar aşağıda kronolojik olarak verilmektedir.

French ve Joseph, (1990) 18 ile 49 yaşları arasında 57 erkek ve 44 kadın üniversite öğrencisi ile yaptıkları anket çalışmalarında, Hıristiyanlığa Yönelik Tavr Ölçeği, Depresyon-Mutluluk Ölçeği, Oxford Mutluluk Ölçeği, Hayatın Amacı Testi ve Kendini Gerçekleştirme Endekslerinden faydalanarak mutluluk ile dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analizleri sonucunda Francis Ölçeği, Hayat Amacı Testi ve Kendini Gerçekleştirme Endeksleri arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Fakat Hayatın Amacı Testi dikkate alındığında bu ilişkinin ortadan kalktığını tespit etmişlerdir. Buradan yola çıkarak dindarlık ile mutluluk arasındaki ilişkinin bireylerin hayat amaçları ile açıklanabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Lewis vd. (1997), 154 ve 74 kişiden oluşan iki öğrenci grubu üzerinde yaptıkları çalışmalarında, Hıristiyanlığa Yönelik Tavr Ölçeği, Hayatın Amacı Testi ve Hayat Tatmini Ölçeğini kullanarak dindarlık ile mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçları daha dindar olan insanların daha mutlu olmadığına işaret etmektedir.

Francis ve Letter (1997), Amerika Birleşik Devletlerinde 212 öğrenci ile yaptıkları çalışmalarında, Hıristiyanlığa Yönelik Tavr Ölçeği, Kısaltılmış Formda Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketi ve Oxford Mutluluk Ölçeği'nden faydalanarak dindarlıkla mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçları kişilik farkları dikkate alındığında Amerika Birleşik Devletleri öğrencileri için pozitif bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir.

Lewis ve Burkinshaw (2000), 64 Anglikan rahibi ve 70 Anglikan kilisesi üyesini iki ayrı örneklem olarak seçtikleri çalışmalarında, Francis ve Depresyon-Mutluluk Ölçek'lerini kullanarak dindarlık ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analizlerinin sonuçları dindarlık ile mutluluk ölçümleri arasında hiçbir ilişki olmadığını göstermektedir.

Argyle ve Hills (2000), %46'sı kilise üyesi olmak üzere 18-83 yaşları arasında olan 127 erkek ve 237 kadın toplam 364 kişiyi örneklem olarak seçtikleri çalışmalarında, kiliseye gidenlerle kiliseye gitmeyenlerin, mistik tecrübeler yaşayanlar ile yaşamayanların ve bu tecrübeleri yoğun yaşayanlarla yaşamayanların mutluluk skorlarını bağımsız t-testi yardımıyla incelemişlerdir. Analiz sonuçları bu grupların mutluluk skorlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir.

Francis vd. (2003b), Oxford Mutluluk Ölçeği, Hıristiyanlığa Yönelik Francis Tavr Ölçeğini ve Kısaltılmış Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketinden yararlanarak Alman

öğrencilerin dindarlıkları ile mutlulukları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçları iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığına işaret etmektedir.

Francis vd. (2003c) çalışmalarında, 203İbranice konuşan erkek öğrenciye Oxford Mutluluk Ölçeği, Yahudiliğe Yönelik Katz-Francis Tavr Ölçeği ve Kısaltılmış Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketi'nden yararlanarak, dindarlık, kişilik ve mutluluk arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına bakıldığında, Eysenck boyutsal modeli, hem mutluluğa hem Yahudiliğe yönelik olarak bireysel farkların önemli bir tahminicisidir. Elde edilen bulgular, kişilik özellikleri dikkate alındığında dindarlık ve mutluluk arasında küçük ama istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye işaret etmektedir.

Francis vd. (2003a),Galler'de, 45'i erkek 44'ü kadın olmak üzere 89 öğrenciye anket yaptıkları çalışmalarında, din ile mutluluğun ölçülmesinde Oxford Mutluluk Ölçeği ve Hıristiyanlığa Yönelik Francis Tavr Ölçeği'nden yararlanmışlardır. Çalışmaları sonucunda, yaş ve cinsiyetler kontrolde tutulduğunda dindarlık ile mutluluk arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Lewis ve Cruise (2006) çalışmalarında dindarlık ve mutluluk arasındaki ilişkiyi ölçek türlerine göre sınıflandırarak incelemişlerdir. Oxford Mutluluk Ölçeği'nden yola çıkarak yapılan analizde mutluluk ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanırken, Depresyon-Mutluluk Ölçeği kullanıldığında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Değerlendirme sonucunda araştırmacılar, bu tarz çelişkilerin ortaya çıkmasını literatürdeki kavramsal ve metodolojik zayıflıklarla ilişkilendirmişlerdir.

Robbins vd. (2008) 131 üniversite öğrencisini örneklem olarak aldıkları çalışmalarında, ibadet, kişisel özellikler ve mutluluk arasındaki ilişkiyi Oxford Mutluluk Ölçeği, Kısaltılmış Eysneck Kişilik Ölçeği ve ibadet sıklığını değerlendiren beşli likert ölçek kullanarak incelemişlerdir. Çalışma sonuçları, bireylerin kişisel özellikleri önceden kontrolde tutulmadığı takdirde, ibadet sıklığı ile mutluluk arasında pozitif bir ilişki olduğunu fakat bireylerin kişilikleri dikkate alındığında ise böyle bir ilişkinin mevcut olmadığını göstermektedir. Bu ise ilk bakışta, ibadetin hayata karşı daha pozitif bakış açısına imkan sağladığı ve kişisel mutluluğu artırdığı fikri ile uyumlu görünse bile, bireylerin kişisel özellikleri hesaba katıldığında böyle bir ilişkinin mevcut olmadığına işaret etmektedir.

Snoep (2008), Amerika, Hollanda ve Danimarka'dan oluşan üç ülkenin Dünya Değerler Anketi verilerini kullandıkları çalışmasında, dindarlıkla mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu süreçte, dindarlığı temsil edecek değişkenler olarak insanlar tarafından beyan edilmiş Dünya Değerler Anketi'nde yer alan yedi göstereyi ve mutluluğu ölçülmesinde ise

yine aynı anketteki 10’lu likert ölçekteki hayat tatmini ile ilgili tek soru olan “Hayatından ne kadar memnunsun?” sorusunu dikkate almıştır. Elde edilen bulgular, bu iki değişken arasında istatistiksel olarak zayıf fakat pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Barrie (2012), 41’i erkek 35’i kadın olmak üzere 76 kişiyi örneklem olarak seçtiği çalışmasında, yaş, cinsiyet ve dinin mutluluk üzerindeki etkisini incelemiştir. Analizleri sonucunda elde ettikleri bulgular, yaş ve cinsiyetin mutluluk üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmamasına rağmen, dinin etkisinin bulunduğunu ortaya koymuştur. Fakat bazı karakter özellikleri ile mutluluk arasında pozitif ilişkilerin var olduğunu ve bu karakter özelliklerinin mutluluğu açıklamada dindarlığa göre daha belirleyici olduğu sonucuna varmıştır.

Sahraianvd. (2014), İran’da Shriaz Üniversitesi Tıp Fakültesinde okuyan 164 erkek 107 bayan olmak üzere toplam 271 Müslüman öğrenci üzerinde yaptıkları anket çalışmalarında, Oxford Mutluluk Ölçeği ve Dini İnanç Ölçekleri’ni kullanarak, dini inanç ve tavırlar ile bireylerin mutlulukları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde ettikleri bulgular, daha yüksek inanç ve tavırları olan bireylerin mutluluğu diğerlerine göre daha fazla tecrübe ettiklerini göstermektedir.

Sillick vd. (2016) çalışmalarında, dindar ve dindar olmayanların mutluluk düzeylerini Oxford Mutluluk Ölçeği ve Öznel Mutluluk Ölçeği kullanarak incelemiştir. Çalışmada, 43’ü erkek 81’i kadın olmak üzere 124 kişinin katıldığı anket verilerinden yararlanılmakta olup, katılımcılar Tanrıya inanan, agnostik ve ateist olarak alt gruplara ayrılmıştır. Analiz sonuçları her iki ölçek dikkate alındığında, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığına, bir diğer ifadeyle, dindar olanların dindar olmayanlara göre daha mutlu olmadığını göstermektedir.

Yapılmış çalışmalara bakıldığında, genel olarak dindarlık ile mutluluk arasında tutarlı sonuçlara ulaşılamadığı görülmektedir. Genellikle, bu iki değişken arasında pozitif ilişki tespit edilen çalışmalarda, mutluluğu etkileyebilecek diğer değişkenler (kişilik cinsiyet, yaş ve kişilik özellikleri) dikkate alındığı takdirde bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkiye rastlandığı görülmektedir. Diğer taraftan bazı çalışmaların ise aksi sonuçlar vermesi, bu konuda daha fazla çalışma yapılmasının gerekliliğini göstermektedir.

3. Bulgular

Anket formunda, “Yaşınız Kaç?”, “İkamet yeriniz neresidir?” gibi sorular ilk bölümde yer almaktadır. İkinci bölümde, 29 sorudan oluşan “Oxford Happiness Questionnaire” ile bireylerin mutluluk düzeylerini ölçen 6’lı likert ölçek kullanılmıştır. Anketin üçüncü bölümünde ise Müslümanlara yönelik olarak hazırlanmış ve kişilerin maneviyatlarının ölçülmesinde kullanılan ve 23 soruluk 5’li likert ölçekten oluşan “Sahin-Francis Scale of Attitude Toward Islam” kullanılmıştır.

Bu çalışma, kitle olarak Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi(İİBF)’nde okuyan birinci ve ikinci öğretim lisans öğrencilerini kapsamaktadır. Bu amaçla 293 kişiye anket uygulanmıştır. Katılım gösteren öğrencilerin 205 tanesi kadın, 88 tanesi erkektir. Bu öğrencilerden 1 tanesi on sekiz yaşın altında, 90 tanesi on sekiz ve yirmi yaş aralığında, 200 tanesi yirmi ve yirmi beş yaş aralığında, 2 tanesi ise yirmi beş yaş ve üzerindedir. Ayrıca, ankette öğrencilerin anne-babalarının eğitim düzeylerine ilişkin bir soru sorulmuş ve 181 kişinin annesinin, 119 kişinin babasının ilköğretim mezunu, 94 kişinin annesinin ve 110 kişinin babasının lise mezunu, 18 kişinin annesinin ve 64 kişinin babasının eğitim düzeyinin ise lisans mezunu, yüksek lisans veya doktora mezunu olduğu görülmüştür.

293 öğrencinin ailelerinin gelir durumuna ilişkin sorulan sorunun cevap şıkları beş aralıktan oluşmuştur. Buna göre 20 öğrencinin ailesinin geliri 0-1000 TL aralığında, 102 öğrencinin ailesinin geliri 1001-2000 TL aralığında, 95 öğrencinin ailesinin geliri 2001-3000 TL aralığında, 45 öğrencinin ailesinin geliri 3001-4000 TL aralığında ve 31 öğrencinin ailesinin geliri 4000 TL üzerindedir.

Son olarak, anket formunda öğrencilerin ikamet ettikleri yere ilişkin bir soruda sorulmuş ve verdiği cevaplara göre, bu öğrencilerin 77’sinin ailesinin yanında, 115’inin yurttan, 84’ünün öğrenci evinde ve 17’sinin diğer yerlerde ikamet ettiği belirlenmiştir.

Anket formunun güvenilirliğini test etmek için Cronbach Alfa katsayısı kullanılmıştır. Anket soruları ve değişkenler arası ilişkinin ölçülmesinde “Spearman’ın Rho Korelasyon Katsayısı” dan yararlanılmıştır. Maneviyat ve mutluluğun analizlerine geçilmeden önce normallik testi Kolmogorov-Smirnov testi aracılığıyla yapılmıştır. Bu test sonucuna göre mutluluk değişkeninin dağılımı normal dağılımdır. Maneviyat değişkeninin dağılımı ise normal dağılım değildir. Buna göre mutluluğun nitel bir değişken olan cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının ölçümü, iki farklı grubun ortalamalarının birbirleriyle karşılaştırılmalarında kullanılan ve parametrik bir test olan “Bağımsız Örneklem t-testi”;

maneviyat değişkeninin cinsiyete göre farklılaşma durumu ölçümü, parametrik olmayan bir test olan “Mann-Whitney Testi” aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Gelir grupları, ikamet edilen yer ve yaş grupları ikiden fazla alt gruba sahip olduğundan “Bağımsız Örneklem T-testi” veya “Mann-Whitney Testi” sınama aracı olarak kullanılamamaktadır. Bu durumda ise analiz yöntemi olarak mutluluk için parametrik bir test olan “Tek Yönlü Varyans Analizi”, maneviyat için parametrik olmayan bir test olan “Kruskall-Wallis Testi” kullanılmıştır. Maneviyat ile mutluluk arasındaki ilişkiyi ölçmeden önce maneviyat ölçeğinde bulunan 23 adet soru, temel bileşenler analizi yardımıyla tek değişkene indirgenmiştir. Analiz sonuçları, 23 değişkendeki toplam değişimin %66’sının bu değişken tarafından açıklanabileceğini göstermektedir. Ardından, bireylerin maneviyata bakışlarını temsil eden bu değişken ile mutluluk değişkeni arasındaki ilişki, korelasyon analizi yardımıyla incelenmiştir.

Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha değeri kullanılmıştır. Cronbach Alpha değeri, güvenilirliğin ölçülmesinde kullanılan niceliksel bir katsayıdır. Sıfır ile bir arasında değer alan bu katsayının, 0,7 ve üzerinde bir değer alması, anket formunun kabul edilebilir bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir (Nunnaly, 1978: 245). Anket formu için Cronbach Alpha değeri 0,855 olarak bulunmuştur. Bu değer ise anket formunun kabul edilebilir bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Oxford Mutluluk Ölçeği toplamda 29 sorudan oluşmaktadır. Bu ölçekte altılı Likert kullanılmıştır (1:kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: biraz katılmıyorum, 4: biraz katılıyorum, 5: katılıyorum ve 6: kesinlikle katılıyorum). Kişilerin mutluluk skorları ise bireyin bu sorulara verdiği cevapların aritmetik ortalaması alınarak oluşturulmuştur. x_{ij} , i. bireyin j. Oxford Mutluluk Ölçeği sorusuna verdiği cevap olmak üzere bireylerin mutluluk skoru aşağıdaki formül aracılığıyla hesaplanmaktadır.

$$MS_i = \frac{\sum_{j=1}^{29} x_{ij}}{29}$$

Öğrencilerin mutluluk skorları, cevapların alt değeri olan 1 ve üst değeri olan 6 aralığında değişmektedir. Bu ölçeğe göre frekans dağılımı Tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo 2: Mutluluk Sınıflandırma Tablosu

Mutluluk Derecesi		
	Frekans	Yüzde
Mutsuz	14	4,8
Nötr	142	48,5
Mutlu	136	46,4
Yanıtsız	1	0,3
Toplam	293	100

Tablo 2'ye göre ankete katılan 293 bireyin 14'ünün mutsuz, 142'sinin nötr, 136'sının mutlu olarak sınıflandırılmıştır. 1 kişi ise ölçekteki tablolara eksik yanıtlar verdiği için mutluluk sınıflandırması yapılamamıştır.

Maneviyat, "Sahin-Francis İslami Tutum Ölçeği" üzerinden ölçülmüştür. Bu ölçek 25 adet sorudan oluşmaktadır. Beşli likert tipi olan ölçekte "1: kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: kararsızım, 4: katılıyorum ve 5: kesinlikle katılıyorum" u temsil etmektedir. Anket sorularını analize dahil edebilmek için bir maneviyat değişkeni tanımlanmış ve bu değişken 25 adet sorunun temel bileşenler analizi yardımıyla tek değişkene indirgenmesi ile oluşturulmuştur. Temel bileşenler analizi sonucu; oluşturulan maneviyat değişkeninin, 25 sorunun varyansındaki değişimin %66'sını açıklayabilen, güçlü bir açıklama yüzdesine sahip bir değişken olduğunu göstermektedir. Temel bileşenler analizi sonucu oluşan faktör yükleri şu şekildedir.

Tablo 3: Bileşen Matrisi

Değişkenler	Faktör Yükleri
Kur'an-ı Kerim'i dinlerken kendimi büyülenmiş hissediyorum.	,743
Allah'ın bana yardım edeceğini biliyorum.	,911
Dua etmek bana çok yardımcı olur.	,917
Camiye gitmek benim için önemlidir.	,702
Camiye gitmek benim için zaman kaybıdır.	,763
Hayatımda Allah'ın koyduğu kurallara uymayı isterim.	,769
Camideki vaazlar bana sıkıcı gelir.	,507
Allah daha iyi bir hayata sahip olmamda bana yardımcıdır.	,889
Allah hakkında bilgilenmeyi severim.	,858
İslam'ın benim için anlamı büyüktür.	,950
Allah'ın insanlara yardım ettiğine inanırım.	,934
Dua bana yardımcı olur.	,935
Allah'a çok yakın olduğumu hissederim.	,771
Dua etmek iyi bir şeydir.	,898
Kur'an-ı Kerim modası geçmiş bir kitaptır.	,721
Allah'ın insanların yaptığı duaları dinlediğine inanırım.	,842
Allah benim her şeyimdir.	,923
Allah benim için gerçek bir olgudur.	,898
Dua etmenin iyi bir tarafının olmadığına inanırım.	,620
Allah'a inanmaya çok fazla anlam yüklerim.	,767
Allah'a inanmayı zor bir şey olarak değerlendirmem.	,559
Müslüman olduğum için mutluyum.	,886
Peygamber efendimizin sünnetlerine uymaya çalışırım.	,789

Bağımsız örneklem t-testinde μ_i kitle aritmetik ortalamasını test etmek üzere yokluk hipotezi ve alternatif hipotez şu şekilde oluşturulmaktadır.

$$H_0: \mu_1 = \mu_2$$

$$H_1: \mu_1 \neq \mu_2$$

Mann Whitney U Testi'nde, yokluk hipotezi ve alternatif hipotez şu şekilde oluşturulmaktadır.

H₀: Maneviyat değişkeninin dağılımı, cinsiyet değişkeninin alt kategorileri olan erkek ve kadında aynıdır.

H₁: Maneviyat değişkeninin dağılımı, cinsiyet değişkeninin alt kategorileri olan erkek ve kadında aynı değildir.

Cinsiyete göre mutluluk ve maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonuçları Tablo 4 ve Tablo 5'dedir.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Mutluluk Analizi

Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyinin Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan t-testi			
	Test İstatistiği Değeri	Serbestlik Derecesi	p
Mutluluk*	0,699	291	0,485

*Mutluluğu, mutluluk skoru temsil etmektedir.

Test sonucu incelendiğinde, mutluluk düzeyinin cinsiyete göre değişmediği görülmektedir. (Mutluluk değişkeni için yapılan bu testte, $p=0,485>0,05$ olduğundan yokluk hipotezi reddedilememektedir. %95 güven düzeyinde cinsiyetler arasında mutluluk açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.)

Tablo 5: Cinsiyete Göre Maneviyat Analizi

Cinsiyete Göre Maneviyat Durumunun Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan Mann-Whitney Testi		
	Test İstatistiği Değeri	p
Maneviyat*	8062,5	0,283

*Maneviyatı, temel bileşenler analizi sonucu oluşan ve maneviyat adını alan değişken temsil etmektedir.

Maneviyat düzeyinin cinsiyete göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. (Maneviyat değişkeni için yapılan bu testte, $p=0,283>0,05$ olduğundan yokluk hipotezi reddedilememektedir. %95 güven düzeyinde cinsiyetler arasında maneviyat açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.)

Gelir gruplarına, ikamet edilen yere ve yaş gruplarına göre mutluluk düzeyinin değişip değişmediğini test etmek için "Tek Yönlü Varyans Analizi" uygulanmıştır.

Tek Yönlü Varyans Analizi, ikiden fazla alt düzeyi içerisinde barındıran değişkenlerde bu alt düzeylerin ortalamaları arası farklılığa ilişkin uygulanan bir istatistiksel sınama yöntemidir. Yokluk ve alternatif hipotezlerinin notasyonel gösterimi;

$$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \dots = \mu_n$$

$$H_1: \text{En az bir } \mu_i \neq \mu_j$$

Gelir gruplarına, ikamet edilen yere ve yaş gruplarına göre maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin “Kruskall Wallis Testi” uygulanmıştır. Bu testin yokluk ve alternatif hipotezleri şu şekildedir:

H₀: Maneviyat değişkeninin dağılımı, ilgili değişkenin alt kategorilerinde aynıdır

H₁: Maneviyat değişkeninin dağılımı, ilgili değişkenin alt kategorilerinde farklıdır.

Gelir gruplarına göre mutluluk ve maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonuçları Tablo 6 ve Tablo 7’dedir.

Tablo 6: Gelir Gruplarına İlişkin Mutluluk Analizi

Gelir Gruplarına İlişkin Yapılmış Tek Yönlü Varyans Analizi						
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kareler	Test İstatistiği Değeri	p
Mutluluk	Gruplar arası	2,178	4	0,544	1,593	0,176
	Grup içi	98,449	288	0,342		
	Toplam	100,627	292			

Mutluluk düzeyinin gelir gruplarına göre değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonucunda p-değeri 0,176 olarak hesaplanmıştır. Mutluluk düzeyi için $p=0,176>0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilememektedir. Gelir gurupları arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 7: Gelir Gruplarına İlişkin Maneviyat Analizi

Gelir Gruplarına Göre Maneviyatın Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan Kruskall Wallis Testi			
	Test İstatistiği Değeri	Serbestlik Derecesi	p
Maneviyat	9,867	4	0,043

Maneviyat değişkeninin p-değeri 0,043’tür. Maneviyat düzeyi için $p=0,043<0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmektedir. Maneviyat düzeyinin gelir gruplarına göre %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucu Tablo 8’de verilmiştir. Sonuçlara göre, ailesinin geliri 1001-2000 TL ve 2001-3000 TL, 1001-2000 TL ve 3001-4000 TL ile 1001-2000 TL ve 4000 TL ve üzeri olan gelir ikililerinde maneviyat düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 8: Gelir Gruplarına İlişkin Maneviyat Analizi (İkili Karşılaştırmalar)

	Mann-Whitney Test İstatistiği Değeri	p
0-1000 TL arası-1001-2000 TL Arası	852	0,267
0-1000 TL arası-2001-3000 TL Arası	922	0,952
0-1000 TL arası-3001-4000 TL Arası	392,5	0,579
0-1000 TL arası-4000 TL Üzeri	266	0,500
1001-2000 TL arası-2001-3000 TL Arası	3834	0,027
1001-2000 TL arası- 3001-4000 TL Arası	1614	0,015
1001-2000 TL arası-4000 TL Üzeri	1106	0,024
2001-3000 TL arası-3001-4000 TL Arası	1837	0,447
2001-3000 TL arası-4000 TL Üzeri	1257	0,416
3001-4000 TL arası-4000 TL Üzeri	621	0,788

İkamet edilen yere göre mutluluk ve maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonuçları Tablo 9 ve Tablo 10'dadır.

Tablo 9: İkamet Edilen Yere İlişkin İlişkin Mutluluk Analizi

İkamet Edilen Yere İlişkin Yapılmış Tek Yönlü Varyans Analizi					
	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kareler	Test İstatistiği Değeri	p
Mutluluk	Gruplar arası	1,720	3	0,573	0,172
	Grup içi	98,907	289	0,342	
	Toplam	100,627	292		

İkamet edilen yere göre mutluluğunun değişip değişmediğine ilişkin yapılan “Tek Yönlü Varyans Analizi” sonucuna göre, $p=0,172>0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilememektedir. Mutluluk ikamet edilen yere göre %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir.

Tablo 10: İkamet Edilen Yere İlişkin Maneviyat Analizi

İkamet Edilen YereGöre Maneviyatın Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan Kruskal Wallis Testi		
	Test İstatistiği Değeri	Serbestlik Derecesi
Maneviyat	14,489	3

İkamet edilen yere göre maneviyat değişkeninin durumu mutluluktan farklıdır. Analiz sonucuna göre, $p=0,002<0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmekte ve %95 güven düzeyinde ikamet edilen yere göre maneviyat istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Tablo 11’de ikamet edilen yere ilişkin maneviyat analizinin ikili karşılaştırmalarına yer verilmiştir. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda, aile yanında kalan öğrenciler ve öğrenci evinde kalan öğrenciler, aile yanında kalan öğrenciler ve diğer yerlerde kalan öğrenciler ile öğrenci evinde kalan öğrenciler ve yurttan kalan öğrenciler ikililerinin maneviyat düzeyleri arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 11: İkamet Edilen Yere İlişkin Maneviyat Analizi (İkili Karşılaştırmalar)

	Mann-Whitney Test İstatistiği Değeri	p
Aile Yanı- Yurt	4033	0,519
Aile Yanı- Öğrenci Evi	2149	0,001
Aile Yanı-Diğer	433,5	0,040
Yurt-Diğer	735	0,118
Yurt-Öğrenci Evi	3491,5	0,003
Öğrenci Evi-Diğer	656	0,703

Yaş gruplarına göre mutluluk ve maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonuçları Tablo 12 ve Tablo 13’dedir.

Tablo 12: Yaş Gruplarına İlişkin Varyans Analizi

Yaş Gruplarına İlişkin Yapılmış Tek Yönlü Varyans Analizi						
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kareler	Test İstatistiği Değeri	p
Mutluluk	Gruplar arası	1,281	3	0,427		
	Grup içi	99,346	289	0,344	1,242	0,295
	Toplam	100,627	292			

Mutluluk düzeyinin yaş gruplarına göre değişimine ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre $p=0,295$ ’dir. $P=0,295>0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilememektedir. Yaş gruplarına göre mutluluk düzeyinin %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 13: Yaş Gruplarına İlişkin Maneviyat Analizi

Yaş Gruplarına Göre Maneviyatın Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan Kruskal Wallis Testi			
	Test İstatistiği Değeri	Serbestlik Derecesi	p
Maneviyat	2,280	3	0,516

Maneviyatın, yaş gruplarına göre değişimine ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre $p=0,519$ ’dur. $P=0,519>0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilememekte ve yaş gruplarına göre de maneviyatın %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Mutluluk ve maneviyat arasında bir ilişkinin varlığına ilişkin korelasyon analizi yapılmış ve korelasyon katsayısı olarak “Spearman Rho Korelasyon Katsayısı” kullanılmıştır..

Tablo 14: Mutluluk ve Maneviyat İlişkisi: Korelasyon Analizi

Maneviyat ve Mutluluk İlişkisi: Korelasyon Matrisi			
		Mutluluk	Maneviyat
Mutluluk	Spearman’s Rho Korelasyon Katsayısı	1	-0,120
	p		0,041
Maneviyat	Spearman’s Rho Korelasyon Katsayısı	-0,120	1
	p	0,042	

Tablo 14’de mutluluk ve maneviyat arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla bir korelasyon matrisi oluşturulmuştur. Korelasyon Analizinde yokluk ve alternatif hipotezler ise şu şekilde oluşmuştur.

H₀: Mutluluk ve Maneviyat arasında doğrusal bir ilişki yoktur.

H₁: Mutluluk ve Maneviyat arasında doğrusal bir ilişki vardır.

$P=0,042 < 0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmiştir. %95 güven düzeyinde mutluluk ve maneviyat arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığını destekleyici sonuç ortaya çıkmıştır. Korelasyon değeri negatif çıkması ilişkinin ters yönlü olduğunu göstermektedir. Şöyle ki; değişkenlerden birinin değeri artarken diğer değişkenin değerinin azaldığı anlamına gelmektedir .

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, bireylerin Müslümanlığa yaklaşımları ve bağlılıkları ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla, öncelikle gerekli literatür taraması yapılmış ve ardından anket formu hazırlanarak gönüllülük esasına dayalı olarak öğrencilere uygulanmıştır. Örneklem hacmi 420 olmasına rağmen, tüm kontrolleri geçen anket sayısı 293’e indirilerek gerekli analizler yapılmıştır.

Analizde ilk olarak kişilerin cinsiyet, ikamet ettikleri yer gibi demografik bilgilerine göre maneviyat ve mutluluk düzeylerinin farklılaşma durumu incelenmiş ve son olarak ise bireylerin maneviyat ve mutlulukları arasındaki doğrusal ilişkinin varlığının araştırılması için korelasyon analizi kullanılmıştır.

Cinsiyete göre maneviyat ve mutluluk düzeyinin değişip değişmediğinin belirlenmesinde, Mann-Whitney Testi ve Bağımsız Örneklem t-testi’nden faydalanılmıştır. Analiz sonuçlarında %95 güven düzeyinde cinsiyete göre maneviyat ve mutluluk düzeyinin değişmediği tespit edilmiştir. Gelir gruplarına göre maneviyat ve mutluluk düzeyinin farklılaşp farklılaşmadığı ise Kruskal Wallis Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılarak kontrol edilmiştir. Analiz sonucunda, %95 güven düzeyinde gelir gruplarına göre maneviyatın değiştiği, mutluluk düzeyinin değişmediği tespit edilmiştir. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda, ailesinin geliri 1001-2000 TL ve 2001-3000 TL, 1001-2000 TL ve 3001-4000 TL ile 1001-2000 TL ve 4000 TL üzeri olan gelir ikililerinde maneviyat düzeyleri arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Devamında, bu ilişki boyutu ikamet edilen yer dikkate alınarak incelendiğinde; ikamet edilen yere göre maneviyat düzeyinin değiştiği, mutluluk düzeyinin ise değişmediği

sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan ikili karşılaştırmaların sonucunda %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılığın tespit edildiği gruplar; Aile yanında ikamet eden öğrenciler ile öğrenci evinde ikamet eden öğrenciler, öğrenci yurdunda ikamet eden öğrenciler ile öğrenci evinde ikamet eden öğrenciler ve aile yanında ikamet eden öğrenciler ile öğrenci yurdu veya öğrenci evi dışında bir yerde ikamet eden öğrenciler olarak belirlenmiştir. Yaş gruplarına göre, her iki değişken için ilişkinin farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, Barrie (2012) tarafından elde edilen bulgular ile paralellik arz etmektedir. Yine çalışmada, maneviyat ve mutluluk düzeyi arasında bir ilişkinin varlığını gösteren Korelasyon Analizi ile elde edilen bulgular, Francis ve Letter (1997), Francis (2003a), Francis (2003c), Snoep (2008), Barrie (2012) ve Sahraian vd. (2014) ile paralellik arz etmektedir. Fakat bu çalışmada ilişkinin yönü diğer çalışmalardan farklı olarak negatif bulunmuştur. Bu durumda analiz sonuçlarına göre, maneviyat düzeyi arttıkça, mutluluk düzeyinin azaldığı, maneviyat düzeyi azaldıkça, mutluluk düzeyinin arttığı söylenebilmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, korelasyon katsayısının -0,121 oluşudur. Bu da ilişkinin istatistiksel olarak zayıf bir ilişki olmasının göstergesidir.

Araştırmanın sınırlılıklarına gelindiğinde, 142 bireyin nötr, 136 bireyin mutlu ve 14 bireyin mutsuz olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Nötr bireylerin bu örneklem içinde fazla oluşu, bu ilişkinin ölçülmesinde istenmeyen bir durum olarak düşünülmektedir. Ayrıca, çalışmada anakitle olarak sadece Kırıkkale Üniversite İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan öğrenciler alınması sebebiyle yaş aralığı 18-25 olarak kısıtlanmıştır. Bu durumun yaş açısından anakitlenin çerçevesini daraltıcı nitelikte olduğu söylenebilmektedir. Bu hususlar dikkate alınarak yapılacak diğer çalışmalarda, istatistiksel olarak geçerliliği daha yüksek sonuçlar elde edilebilecektir.

Kaynakça

ARGYLE, Micheal; MARTIN, Maryanne; CROSSLAND, Jill(1989),"Happiness as AFunction of Personality and SocialEncounters", Forgas JP, Innes JM, Recent Advances in SocialPsychology: An International Perspective, ss. 189-203.

ARGYLE, Micheal; PETER, Hills (2000),"Religious Experiences and Their Relationswith Happiness and Personality", International Journal for the Psychology of Religion, Cilt : 10 Sayı : 3, ss. 157-172.

CRUMBAUGH, James C. (1968),"Cross-Validation of Purpose-in-Life Test Based on Frankl's Concepts",Journal of Individual Psychology, Cilt :24, Sayı :1, ss. 74.

BARRIE, Arthur (2012),"Personality, Religion and CharacterTraits: ArePersonalityTraitsBetterPredictors of HappinessthanReligiosity?".Department of Psychology,Mart, 2012.

EYSENCK, Hans Jurgen; EYSENCK Jurgen; EYSENCK, Sybil Bianca Gueletta (1975),"Manual of the Eysenck Personality Questionnaire (JuniorandAdult)", Hodder and Stoughton.

FRANCIS, Leslie J.;LESTER, David (1997),“Religion, PersonalityandHappiness”, Journal of Contemporary Religion, Cilt: 12, Sayı : 1, ss.81-86.

FRANCIS, Leslie J.;ZIEBERTZ, Hans Georg; LEWIS;CHRISTOPHER Alan (2003b),“The Relationship between Religion and HappinessamongGermanStudents”, Pastoral Psychology, Cilt: 51, Sayı: 4, ss. 273-281.

FRANCIS, Leslie J.; KATZ, Yaacov. J.;YABLON, Y.; ROBBINS, M. (2004),“Religiosity, Personality, and Happiness: A StudyamongIsraeliMale Undergraduates”, Journal of Happiness Studies, Cilt : 5, Sayı: (4), ss. 315-333.

FRANCIS, Leslie J.; KATZ, Yaacov. J. (2007),“Measuring Attitude toward Judaism: The InternalConsistencyReliability of the Katz-Francis Scale of Attitude toward Judaism”,. Mental Health, Religion and Culture, Cilt : 10, Sayı:309-324.

FRANCIS, Leslie J.; ROBBINS, Mandy; WHITE, Adam (2003a),“CorrelationbetweenReligionandHappiness: A Replication”, Psychological Reports, Cilt :92, Sayı : 1, ss. 51-52.

FRANCIS, Leslie J.;STUBBS, Micheal. T. (1987),“Measuring Attitudes towards Christianity: FromChildhoodintoAdulthood. Personality and Individual Differences”, Cilt :8, Sayı :5, ss. 741-743.

FRANCIS, Leslie J.; YABLON, Yaacov. B.; ROBBINS, M. (2003c),“Religion and Happiness: A StudyamongFemaleUndergraduateStudents in Israel”, International Journal of Jewish Research, Cilt :2014, Sayı :7, ss. 77-92.

FRENCH, Sarah;JOSEPH, Stephen (1999),“Religiosity and ItsAssociation with Happiness, Purpose in Life, andSelf-Actualisation. Mental Health”, Religion & Culture,Cilt :2, Sayı: 2, ss. 117-120.

INGLEHART, Ronald; BASANEZ, M.;DIEZ-MEDRANO, J.;HALMAN, L.; LUIJKX, R. (2000),“World ValuesSurveys and European ValuesSurveys”, 1981-1984, 1990-1993,ve 1995-1997. Ann Arbor-Michigan, Institute for Social Research, ICPSR version.

JONES, Alvin; CRANDALL, Rick (1986),“Validation of AshortIndex of Self-Actualization”, Personality and Social Psychology Bulletin, Cilt: 12, Sayı :1, ss. 63-73.

JOSEPH, Stephen; LEWIS, Christopher Alan (1998),“The Depression–Happiness Scale: Reliability and Validity of ABipolarSelf-Report Scale”, Journal of Clinical Psychology, Cilt : 54, Sayı : 4, ss. 537-544.

HILLS, Peter; ARGYLE, Micheal (2002), ”The Oxford Happiness Questionnaire: A Compact ScalefortheMeasurement of PsychologicalWell-being. PersonalityandIndividualDifferences, Cilt : 33, Sayı :7, ss. 1073-1082.

LEWIS, Christopher Alan;CRUISE, Sharon Mary (2006),“Religion and Happiness: Consensus, Contradictions, CommentsandConcerns”, Mental Health, ReligionandCulture, Cilt :9, Sayı :3,ss. 213-225.

LEWIS, Christopher Alan;LANIGAN; C., JOSEPH, S. ve DE FOCKERT, J. (1997), “Religiosity and Happiness: No Evidence for An AssociationamongUndergraduates”, Personality and Individual Differences, Cilt :22, Sayı :1, ss. 119-121.

LEWIS, Christopher Alan;MALTBY, J.; BURKINSHAW, Sue. (2000),“Religion and Happiness: StillNo Association”, Journal of Beliefs and Values, Cilt: 21, Sayı : 2, ss. 233-236.

LYUBOMIRSKY, Sonja; LEPPER, Heidi S. (1999),“A Measure of SubjectiveHappiness: Preliminary ReliabilityandConstructValidation”, SocialIndicatorsResearch, Cilt 46, Sayı :2, ss. 137-155.

NUNNALLY, Jum C.(1978),Psychometric theory (2nd ed.),New York:McGraw-Hill.

ROBBINS, Mandy;FRANCIS, Leslie. J.; EDWARDS, Bethan (2008),“Prayer, PersonalityandHappiness: A StudyamongUndergraduateStudents in Wales”, Mental Health, Religion and Culture, Cilt: 11, Sayı:1, ss. 93-99.

SAHIN, Abdullah; FRANCIS, Leslie. J. (2002),“Assessing Attitude toward Islam among Muslim Adolescents: the Psychometric Properties of the Sahin-Francis Scale, Muslim Education Quarterly, Cilt : 19, Sayı :4, ss. 35-47.

SAHRAIAN, Ali; Gholami, A.; JAVADPOUR, A; Omidvar, B. (2013),“Association between Religiosity and Happiness among A Group of Muslim Undergraduate Students”. Journal of Religion and Health, Cilt : 52, Sayı : 2, ss. 450-453.

SILLICK, W. J.; STEVENS, B. A.; Cathcart, S. (2016),“Religiosity and Happiness: A Comparison of the Happiness Levels between the Religious and the Nonreligious”, The Journal of Happiness & Well-Being, 2016, Cilt:4, Sayı :1, ss. 115-127.

SNOEP, L. (2008),“Religiousness and Happiness in Three Nations: A Research Note”, Journal of Happiness Studies, Cilt :9, Sayı :2, ss. 207-211.